

UBÓSTWO ENERGETYCZNE

Informator
dla pracowników
pomocy społecznej

Aleksandra Stępiak

INSTYTUT
NA RZECZ
EKOROZWOJU

Wydawca:

**INSTYTUT
NA RZECZ
EKOROZWOJU**

Instytut na rzecz Ekorozwoju

ul. Nabelaka 15 lok. 1, 00-743 Warszawa
tel. 22 851-04-02, -03, -04, faks 22 851-04-00
e-mail: ine@ine-isd.org.pl
www.ine-isd.org.pl

Instytut na rzecz Ekorozwoju (InE) jest organizacją pozarządową typu think-tank. Powstał w 1990 r. z inicjatywy kilku członków Polskiego Klubu Ekologicznego. Zajmuje się promowaniem oraz wdrażaniem zasad zrównoważonego rozwoju Polski, wspiera proekologiczną restrukturyzację gospodarki i podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa. Kieruje się misją budowania pozytywnych relacji między rozwojem społecznym i gospodarczym a ochroną środowiska; występuje w interesie obecnego i przyszłych pokoleń. Współpracuje z krajowym i europejskim ruchem pozarządowym, stale pogłębia doświadczenie w tworzeniu strategii ekorozwoju, współdziałając ze społecznościami lokalnymi; projekty realizuje wspólnie z partnerami społecznymi, ekologicznymi i z otoczenia biznesu. Publikacje Instytutu kierowane są do ogółu społeczeństwa. Wykorzystują je m.in. parlamentarzyści, administracja rządowa i samorządowa, naukowcy, nauczyciele, studenci i uczniowie.

Instytucje i osoby pragnące wesprzeć działalność na rzecz ekorozwoju mogą dokonywać wpłat na konto:

Bank PeKaO SA II Oddział w Warszawie.

Wpłaty w PLN: 92 1240 1024 1111 0000 0267 8197

Publikacja powstała w ramach projektu „Efektywność energetyczna” finansowanego ze środków Europejskiej Fundacji Klimatycznej.

Redakcja językowa: Urszula Drabińska

Projekt graficzny i skład komputerowy: AllBlue Sp. z o.o.

Druk i oprawa: Poligrafia Salezjańska, ul. Michała Bałuckiego 8, 30-318 Kraków

©Copyright by Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2016

ISBN 978-83-89495-52-5

zdjęcie okładkowe: fotolia.pl

WSTĘP

Wyobraźmy sobie rodzinę, która nie jest w stanie utrzymać komfortowej temperatury w swoim domu. Koszty ogrzewania są tak wysokie, że właściciele decydują się ograniczyć swój pobyt w domu jedynie do wybranych pomieszczeń – pozostała część mieszkania pozostaje zamknięta i nieogrzana. O dziwo, rodzina ta nie należy do ubogich – dorosłe osoby pracują, nie ma dzieci na utrzymaniu. Dlaczego znaleźli się w takiej sytuacji? Wystarczy zbyt duża kubatura domu, nieocieplone ściany i dach, nieszczelne okna.

Wyobraźmy sobie teraz, że w takim domu o niskim standardzie energetycznym mieszka uboga rodzina. Sytuacja jest dużo gorsza, a niestety często oba te aspekty występują razem – w budynkach o gorszym stanie technicznym mieszkają przeważnie rodziny uboższe. Nie dość, że brakuje im funduszy na poprawę technicznej jakości budynków (lub z powodu stanu własności zajmowanych lokali nie mogą tego zrobić¹), to dodatkowo ogrzanie mieszkań wymaga większych nakładów energii, co z kolei implikuje jeszcze wyższe rachunki, których spłata i tak stanowi nie mały problem.

Teraz z kolei rozważmy przypadek, w którym średnio zamożna rodzina zamieszkuje ciepłe przytulne mieszkanie. Problem jest inny – koszty energii elektrycznej i ogrzewania stanowią tak istotną część budżetu domowego, że właściciele muszą ograniczyć lub zupełnie zrezygnować z innych wydatków. Dlaczego? Nie potrafią lub nie chcą efektywnie i oszczędnie korzystać z dostępnej energii.

Co łączy te trzy rodziny?

Wszystkie bezpośrednio dotyka zjawisko ubóstwa energetycznego – problem coraz szerzej dyskutowany i badany, choć nie do końca jeszcze rozpoznany zarówno na forum Unii Europejskiej, jak i w poszczególnych krajach.

Gdy popatrzymy na problem z perspektywy globalnej, okazuje się, że w wielu miejscach na świecie jego powodem nie są jedynie warunki finansowe czy poziom efektywności energetycznej budynków mieszkalnych, ale przede wszystkim brak dostępu do usług energetycznych. Według Międzynarodowej Agencji Energetycznej (MAE)² prawie 1,3 mld ludzi³ nie ma możliwości korzystania z energii elektrycznej z powodu braku dostępu do niej.

Instytut na rzecz Ekorozwoju, podejmując przeszło trzy lata temu tematykę radzenia sobie z ubóstwem energetycznym, widział ją jeszcze szerzej – jako element przeciwdziałania zmianom klimatu.

Najskuteczniejszą metodą walki z problemem jest bowiem systematyczne podnoszenie efektywności energetycznej budynków mieszkalnych, a także świadome i oszczędne korzystanie z energii przez osoby zagrożone opisywanym zjawiskiem.

Niezależnie od przyczyn warto uważniej przyrzeć się temu wieloaspektowemu problemowi – do czego zachęcamy i co umożliwiamy niniejszym wydawnictwem.

¹ Duży odsetek mieszkań w miastach znajduje się w starej zabudowie komunalnej i mieszkańcy nie są ich właścicielami.

² MAE działa od listopada 1974 roku w ramach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Jej celem jest wdrożenie międzynarodowego programu energetycznego.

³ Z ponad siedmiu miliardów żyjących na świecie, co stanowi około 19%.

CZYM JEST UBÓSTWO ENERGETYCZNE?

Ubóstwo energetyczne to zjawisko polegające na trudności w utrzymaniu komfortowej temperatury oraz w spełnieniu innych podstawowych potrzeb energetycznych w domu za rozsądną cenę. Oznacza to, że ubóstwo energetyczne występuje wtedy, gdy nie ma środków, by opłacić rachunki za ogrzewanie, naprawić niedziałający system grzewczy lub zainstalować nowy, w domu czy mieszkaniu jest ciągle zimno i wilgotno, a mieszkańcy często z tego powodu chorują.

Ubóstwo energetyczne to jednak nie tylko brak komfortu związanego z odpowiednią temperaturą w domu, lecz także ograniczone możliwości podgrzania wody czy korzystania z oświetlenia, a również z – wydawałoby się podstawowych – urządzeń domowych, takich jak lodówka, pralka, kuchenka gazowa lub elektryczna, radio, telewizor, komputer i internet.

Istnieją trzy najistotniejsze przyczyny zjawiska. Występują one odrębnie lub potęgują się wzajemnie:

- 1 ograniczone możliwości finansowe, często ubóstwo ekonomiczne, uniemożliwiające dokonywania systematycznych opłat za energię;
- 2 zły stan techniczny budynków mieszkalnych i systemów grzewczych oraz ich niska efektywność energetyczna;
- 3 nieumiejętne, nieoszczędne korzystanie z dostępnej energii – używanie nieefektywnego, nieenergooszczędnego sprzętu, brak świadomości nieuzasadnionych strat energii, brak wiedzy na temat prostych możliwości oszczędzania energii.

Ubóstwo energetyczne to wieloaspektowy problem dotyczący kwestii ekonomicznych, zdrowotnych, spraw społecznych oraz budownictwa mieszkalnego. Pojęcie to oznacza brak dostępu do energii rozumianej jako prąd, ciepło i gaz (głównie z powodów finansowych), a także niemożność opłacenia rachunków, dokonania odpowiednich modernizacji, zakupu bardziej efektywnych systemów grzewczych czy urządzeń.

PIERWSZE BADANIA ZJAWISKA

Pionierem badań nad ubóstwem energetycznym – jego przyczynami i zasięgiem – oraz krajem, który jako pierwszy zaczął działać na rzecz zwalczania problemu, jest Wielka Brytania. To tam wypracowano definicję ubóstwa energetycznego, która do niedawna była jedynym formalnie przyjętym określeniem zjawiska.

Zgodnie z tą definicją gospodarstwa domowe znajdujące się w stanie ubóstwa energetycznego to te, w których na utrzymanie dostatecznego poziomu ogrzewania, czyli temperatury na poziomie 21°C w pomieszczeniach mieszkalnych oraz 18°C w pozostałych, przeznaczają się więcej niż 10% dochodu gospodarstwa domowego. Wzięto pod uwagę wszelkie wydatki związane z użytkowaniem energii w domu, a więc nie tylko ponoszone na ogrzewanie, lecz także na podgrzanie wody, gotowanie, oświetlenie i stosowanie urządzeń elektrycznych. Nie obejmują one transportu, czyli paliw do samochodów i innych pojazdów.

W połowie 2013 roku w Wielkiej Brytanii opracowano i wprowadzono nową definicję ubóstwa energetycznego, tj. *low income high costs* (LIHC)⁴, ponieważ uznano, że pierwotna nie jest wystarczająco dokładna. Pozwala ona zakwalifikować gospodarstwo domowe jako zagrożone ubóstwem energetycznym, jeśli spełnione są dwa warunki: koszty energii przekraczają średnią wartość dla danego typu gospodarstwa i – jeśli zostaną poniesione – przesuwają pozostały dochód gospodarstwa poniżej oficjalnej granicy ubóstwa.

Poza Wielką Brytanią tylko we Francji wypracowano własną definicję tego zjawiska.

SKALA UBÓSTWA ENERGETYCZNEGO W POLSCE

W Polsce pierwsze urzędowe próby zmierzenia się z ubóstwem energetycznym zostały podjęte w 2013 roku, kiedy w znowelizowanej ustawie *Prawo energetyczne* wprowadzono określenie odbiorcy wrażliwego – gazu lub energii elektrycznej. Nie podniesiono wtedy jednak kwestii związanej z ogrzewaniem mieszkań, co w Polsce jest najistotniejszym aspektem problemu.

Zdając sobie sprawę z tego, że aby móc skutecznie przeciwdziałać zjawisku, należy dobrze rozpoznać jego przyczyny oraz dokładnie oszacować jego skalę, do czego niezbędna jest jednolita i miarodajna metoda badawcza, a jeszcze wcześniej definicja problemu adekwatna do warunków i realiów jego występowania, Instytut na rzecz Ekorozwoju we współpracy z ekspertami Instytutu Badań Strukturalnych oraz Instytutu Spraw Publicznych opracował propozycję takiej definicji. Podstawą była oryginalna brytyjska wersja LIHC.

Wyniki przeprowadzonych analiz pokazały, że poziom ubóstwa energetycznego w Polsce w 2013 roku wyniósł 17,1% (czyli zjawisko to dotyczy 6,44 miliona Polaków)⁵.

fol. fotolia.pl

⁴ *Low income high costs* – z ang. niski dochód, wysokie koszty (energetyczne).

⁵ D. Owczarek, A. Miazga, *Ubóstwo energetyczne w Polsce – definicja i charakterystyka społeczna grupy*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2015.

Do grupy osób szczególnie wrażliwych należą m.in. rodziny wielopokoleniowe lub wielodzietne, rolnicy i mieszkańcy wsi oraz renciści. Ponad 86% osób dotkniętych problemem ubóstwa energetycznego mieszka w domach jednorodzinnych wolnostojących.

Ponadto największy odsetek ubóstwa energetycznego zaobserwowano w przypadku budownictwa z lat 1946–1960, najmniejszy zaś w budynkach niedawno oddanych do użytku (po 2006 roku) i względnie nowych, czyli wybudowanych w latach 1996–2006. Pokazuje to związek występowania zjawiska z niską efektywnością energetyczną budynków, m.in. z brakiem odpowiedniego ocieplenia czy nieszczelnością okien i drzwi.

Dłatego najlepszym „lekarstwem” na ubóstwo energetyczne są działania dające długotrwałe efekty i minimalizujące występowanie przyczyn zjawiska, czyli przede wszystkim systematyczne podnoszenie efektywności energetycznej budynków mieszkalnych poprzez ich termomodernizację, a także świadome kupowanie efektywnych energetycznie urządzeń (w tym oświetlenia) oraz oszczędne korzystanie z energii przez osoby zagrożone opisywanym zjawiskiem.

Wiosną 2014 roku Fundacja na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii we współpracy z Instytutem na rzecz Ekorozwoju przeprowadziła badanie ankietowe polskich gmin dotyczące problemu ubóstwa energetycznego. Z niespełna 2,5 tys. gmin polskich w sondzie wzięto udział ok. 35%, a w większości formularzy wiele pytań pominięto. Średnie rozpoznanie problemu ubóstwa energetycznego w gminach jest na poziomie 9,24%. Zakładając, że brak odpowiedzi z 65% gmin oznacza brak wiedzy na ten temat, szacuje się, że jedynie 2,8% gmin w Polsce posiada wstępną wiedzę w zakresie odpowiedniej diagnozy problemu na swoim terenie⁶. Pokazuje to olbrzymi problem braku przestrzegania zjawiska jako istotnego i autonomicznego od ubóstwa dochodowego. Tymczasem są one rozłączne, bo według analizy wykonanej na zlecenie Instytutu na rzecz Ekorozwoju to drugie dotyka mniej niż 1/3 gospodarstw domowych zagrożonych występowaniem ubóstwa energetycznego. Bez nazwania i zauważenia problemu trudno o konstruktywne oraz skuteczne rozwiązania.

Statystyki krajowe pokazują, że średnie koszty użytkowania mieszkania lub domu wraz z nośnikami energii stanowią istotną pozycję w wydatkach gospodarstw domowych – w 2015 roku wyniosły 20,1%, w tym same nośniki energii 11,4%⁷. Same koszty energii w latach 2000–2013 rosły nie tylko nominalnie (ponad dwukrotnie), rósł także ich udział w całości wydatków gospodarstw domowych – z 9,7% w 2000 roku do 12,2% w 2013 roku⁸.

Według danych Eurostatu w latach 2005–2010 średnio ok. 22% ludności Polski, czyli ok. 8,6 mln osób, nie było w stanie podać kosztów ogrzewania mieszkań zimą w stopniu, który zapewniałby komfort cieplny. W tym samym okresie niespełna 17% mieszkańców, tj. 6,4 mln osób, miało problem ze spłatą należności wobec przedsiębiorstw energetycznych. W latach 2009, 2011 i 2013 zaległości w opłatach za gaz i energię elektryczną miało odpowiednio 3,9%, 4,3% i 4,7% ogółu gospodarstw domowych⁹. W 2015 roku gospodarstw domowych zalegających w opłatach za gaz i energię elektryczną było znacznie mniej – 2,7%. Podobną spadkową zależnością charakteryzuje się odsetek gospodarstw domowych posiadających zaległości w opłatach czynszowych (7,5% w 2011, 7,1% w 2013 i 5,5% w 2015)¹⁰.

Jak pokazują powyższe statystyki i szacunki, problem ubóstwa energetycznego ma w Polsce istotne znaczenie. Prawdopodobieństwo jego występowania zmienia się w zależności od miejsca

⁶ M. Pyka i in., *Ubóstwo energetyczne. Wyniki badania ankietowego oraz propozycje dotyczące pomocy osobom ubogim energetycznie*, Fundacja na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii i Instytut na rzecz Ekorozwoju, Katowice-Warszawa 2014.

⁷ *Sytuacja gospodarstw domowych w 2015 roku w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, GUS, Warszawa 2016.

⁸ *Sytuacja gospodarstw domowych w 2013 roku w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych*, GUS, Warszawa 2014.

⁹ J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2013. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa, 22 sierpnia 2013.

¹⁰ J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa, listopad 2015.

zamieszkania, struktury i liczby osób w gospodarstwie domowym oraz zamożności. Ale nie tylko. Poza sytuacją ekonomiczną, jak już zostało podkreślone, przyczyną występowania problemu może być również stan techniczny domu lub mieszkania (m.in. niewystarczająca izolacja cieplna albo jej brak, nieefektywne lub drogie źródło ogrzewania, nieefektywny sprzęt elektryczny) oraz brak odpowiedniej wiedzy i świadomości, a co się z tym wiąże – nieumiejętne i nieefektywne użytkowanie źródeł ciepła i energii elektrycznej¹¹.

Zjawisko ubóstwa energetycznego jako problem wieloaspektowy w istotnym stopniu łączy się również z innymi zagadnieniami – m.in. zdrowia czy ochrony powietrza.

Mieszkanie w niedogrzanym domu wiąże się również z problemem zawilgoconych ścian i fundamentów, nieszczelnych okien, przeciekających dachów i powoduje liczne choroby prowadzące również do przewlekłych schorzeń, m.in. układu oddechowego, w tym astmy i alergii. Wpływa na spadek odporności i występowanie częstych przeziębień. Szczególnie jest to niebezpieczne dla osób starszych i dzieci. Długotrwałe choroby spowodowane mieszkaniem w niedogrzanym budynku prowadzą do wykluczenia z rynku pracy, co jeszcze bardziej pogłębia ubóstwo. Ponadto ubóstwo energetyczne wpływa na samopoczucie i zdrowie psychiczne. Gorsze warunki bytowe i problemy z zapłatą za rachunki powodują stres, wywołują niepokój, pogarszają nastrój. Czynniki te mogą prowadzić do spadku odporności, zaburzeń hormonalnych oraz problemów zdrowotnych związanych z układem krążenia. Jak pokazują badania, takie ogólne pogorszenie stanu zdrowia zwiększa poziom stresu, a to z kolei może zwiększać prawdopodobieństwo podejmowania działań niekorzystnych dla zdrowia – palenia, nadużywania alkoholu czy przejadania się, często niezdrowym pożywieniem. Koło się zamyka, ponieważ takie zachowania uszczuplają budżet gospodarstwa domowego, a stan ubóstwa energetycznego jeszcze się pogłębia¹². Dodatkowo ubóstwo energetyczne to również gorsze warunki uczenia się dzieci i młodzieży, co może skutkować gorszym startem w dorosłe życie.

fol. fotolia.pl

¹¹ M. Pyka i in., *Ubóstwo energetyczne...*, op. cit.

¹² C. Iiddel, *The Benefits of Tackling Fuel Poverty. Mental Health Impacts and why these Exist*, prezentacja na spotkaniu *Roundtable on Health and Well-being Impacts*, Kopenhaga, 18–19 kwietnia 2013 roku.

Na problem, również w kontekście zdrowotnym, można spojrzeć jeszcze szerzej, w szczególności w przypadku domów nieposiadających centralnego ogrzewania.

Aby ogrzać takie mieszkanie, bardzo często domownicy używają najtańszego paliwa bardzo złej jakości, które spalają w starych, nieefektywnych piecach¹³. A to bezpośrednio wpływa na znaczne pogorszenie się stanu powietrza i wzrost tzw. niskiej emisji, czyli emisji szkodliwych pyłów i gazów ze źródeł znajdujących się na wysokości poniżej 40 metrów¹⁴.

Poza źródłami komunikacyjnymi – samochodami, autobusami, motocyklami – niska emisja to również zanieczyszczenia z domowych pieców i lokalnych kociołni opalanych węglem i innym wysokoemisyjnym paliwem złej jakości. Niestety wciąż spala się również śmieci¹⁵.

W Polsce jest to olbrzymi problem. Oddychamy najbrudniejszym powietrzem w Unii Europejskiej. Z tego powodu co roku umiera przedwcześnie ok. 45 tys. osób¹⁶.

Według raportu Światowej Organizacji Zdrowia w zestawieniu miejscowości, w których prowadzone są pomiary jakości powietrza, na 50 najbardziej zanieczyszczonych miast aż 33 znajduje się w naszym kraju. Wśród pierwszych 10 znajduje się 7 polskich miast (Żywiec i Pszczyna uplasowały się na pierwszym i drugim miejscu). Takie zanieczyszczenie powietrza przekłada się oczywiście na zdrowie Polaków. Według szacunków organizacji HEAL (*Health and Environment Alliance*) każdego roku na raka płuc choruje ok. 20 tys. osób. Zależnie od poziomu zanieczyszczenia powietrza odpowiada ono za zachorowania na raka płuc w 12,6–18,4% wszystkich przypadków¹⁷.

Ubóstwo energetyczne to również istotny problem ekonomiczny. Z jednej strony wiąże się z brakiem efektywności energetycznej i z olbrzymim marnotrawieniem energii, z drugiej strony – ze znaczącymi kosztami leczenia. Szacunki dla Wielkiej Brytanii pokazują, że koszty leczenia chorób wynikających z zamieszkiwania niedogranych budynków, jakie ponosi *National Health System*, wynoszą rocznie ok. 225 mln euro (192 mln funtów)¹⁸.

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

Aby skutecznie eliminować problem ubóstwa energetycznego, niezbędny jest dobór odpowiednich działań i mechanizmów pomocowych, uzależnionych od przyczyny występowania zjawiska. Jak już zostało wspomniane, najistotniejszy wpływ mają tu kwestie infrastrukturalne (zły stan techniczny domu, mieszkanie, systemu grzewczego, wyposażenie w nieefektywne urządzenia elektryczne i oświetlenie), ekonomiczne (niewystarczające dochody gospodarstwa domowego), behawioralne (nieefektywne korzystanie z urządzeń elektrycznych i grzewczych), a także ich wzajemne potęgowanie się. Każda z tych przyczyn wymaga odmiennego podejścia.

W przypadku, gdy zbyt wysokie koszty ogrzewania i energii elektrycznej wynikają jedynie z braku odpowiedniej wiedzy na temat oszczędzania energii, wystarczy odpowiednia edukacja.

Znacznie trudniej poradzić sobie z problemem, jeśli dochodzą do tego przyczyny ekonomiczne i infrastrukturalne. Niezbędne są wtedy odpowiednio skrojone mechanizmy wspierające działania,

¹³ Nie wspominając już o niestety wciąż palonych śmieciach.

¹⁴ Przyczyną niskiej emisji są zanieczyszczenia komunikacyjne związane ze spalaniem paliw w silnikach samochodowych oraz zanieczyszczenia związane ze spalaniem paliw kopalnych w paleniskach domowych.

¹⁵ Agnieszka Tomaszewska-Kula, *Eliminacja węgla w Wielkiej Brytanii przyniesie korzyści dla zdrowia, środowiska i klimatu*, <http://www.chronmyklimat.pl/wiadomosci/energetyka/eliminacja-węgla-w-wielkiej-brytanii-przyniesie-korzysci-dla-zdrowia-srodowiska-i-klimatu> [dostęp 30.01.2017].

¹⁶ Polski Alarm Smogowy, <http://www.polskialarmsmogowy.pl/>.

¹⁷ *Polskie powietrze najbardziej zatrute w UE*, <http://chronmyklimat.pl/wiadomosci/inicjatywy-lokalne/polskie-powietrze-najbardziej-zatrute-w-ue> [dostęp 30.01.2017].

¹⁸ C. Liddel, *The Benefits of Tackling Fuel Poverty...*, op. cit.

które nie tylko zapewnią doraźną pomoc, lecz także długotrwale zlikwidują problem. Rozwiązaniami są: polepszanie stanu technicznego i zwiększanie efektywności energetycznej budynków mieszkalnych oraz modernizacja i wymiana systemów grzewczych.

W Polsce na cel podnoszenia efektywności energetycznej, również budynków mieszkalnych, dostępne są zarówno środki krajowe, m.in. z Funduszu Termomodernizacji i Remontów oraz niektórych Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, jak i unijne w ramach Programu Operacyjnego *Infrastruktura i Środowisko* oraz Regionalnych Programów Operacyjnych. Większość z nich skierowana jest jednak do samorządów lub wspólnot i spółdzielni mieszkaniowych.

Pojedyncze programy dedykowane są właścicielom domów jednorodzinnych, a to właśnie ta grupa, stanowiąca 86,6% wszystkich dotkniętych problemem ubóstwa energetycznego, jest najliczniejsza.

Niestety w większości mechanizmów wsparcie finansowe jest w postaci dopłaty do kredytu, a więc, aby je otrzymać, należy mieć wcześniej możliwość zaciągnięcia (niematej) pożyczki, co wyklucza osoby najbardziej potrzebujące tego wsparcia – borykające się z problemem ubóstwa energetycznego.

Niemniej jednak warto na bieżąco śledzić ogłoszenia o aktualnych i planowanych konkursach – takie wsparcie finansowe może umożliwić poprawę efektywności energetycznej budynków oraz wymianę lub modernizację systemów grzewczych, które, jako kosztowne, nie mogłyby być zrealizowane z środków własnych gospodarstwa domowego.

Bezpośrednią pomocą w pokryciu zbyt wysokich kosztów energii elektrycznej (lecz nie ciepła – głównej istoty ubóstwa energetycznego w Europie i w Polsce) jest wprowadzony w styczniu 2014 roku tzw. dodatek energetyczny.

Aby móc ubiegać się o wsparcie, trzeba być beneficjentem dodatku mieszkaniowego, a zatem należy spełnić dwa warunki: dochodowy oraz powierzchni użytkowej mieszkania. W znacznym stopniu ogranicza to dostęp do dodatku mieszkaniowego¹⁹. Dodatkowo, z uwagi na stosunkowo niski poziom (w zależności od liczby osób w gospodarstwie domowym mieszczący się w przedziale od 11,37 zł miesięcznie dla osoby samotnej do 18,93 zł miesięcznie dla rodziny co najmniej pięcioosobowej), nie rozwiązuje on w pełni problemu osób ubogich energetycznie. Warto zweryfikować trafność tego mechanizmu i wypracować lepsze rozwiązanie.

Skuteczny mógłby się na przykład okazać mechanizm przeciwdziałający zjawisku ubóstwa energetycznego połączony z jednoczesną pomocą w wyjściu z bezrobocia.

Mógłby on polegać na tym, że osoby pozostające bez pracy, ale posiadające odpowiednie wykształcenie, byłyby szkolone na doradców energetycznych. Ich zadaniem byłoby edukowanie przedstawicieli grup zagrożonych ubóstwem energetycznym w zakresie oszczędzania energii, identyfikacji potencjalnych przedsięwzięć podnoszących efektywność energetyczną oraz możliwych źródeł ich finansowania. Osoby takie, wybrane spośród rodzin posiadających zaległości w opłatach za energię, byłyby zatrudnione przez zakłady energetyczne i część ich wynagrodzenia pokrywałaby istniejące długi.

Podobne rozwiązania polegające na odpracowaniu przez lokatorów mieszkań komunalnych zadłużenia czynszowego działają już w niektórych polskich miastach (m.in. we Wrocławiu, Warszawie, Łodzi, Pile, Krakowie, Ełku, Słupsku). Wykonując drobne prace remontowe i porządkowe na rzecz miasta, można uniknąć eksmisji na skutek zadłużenia.

Pewnym rozwiązaniem może być również stosowanie liczników przedpłatowych (tzw. *prepaid*), które umożliwiają większą kontrolę wydatków.

Energia dostarczana jest do mieszkania po wcześniejszym doładowaniu licznika – najpierw następuje zakup określonej ilości energii, a następnie jej dostawa do mieszkania. Dzięki temu świadomie można regulować, ile się jej zużywa.

¹⁹ Według badania ankietowego przeprowadzonego przez Instytut na rzecz Ekorozwoju i Fundację na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii wiosną 2014 roku w polskich gminach z pomocy społecznej, w tym z dodatku energetycznego, korzysta średnio w skali kraju niespełna 7% spośród wszystkich mieszkańców gminy.

KRÓTKO O OSZCZĘDZANIU ENERGII

Najprostszym i bezkosztowym zabiegiem umożliwiającym realne oszczędności jest eliminacja pobierania prądu przez urządzenia w funkcji *stand-by*, czyli trybie czuwania, np. dzięki podłączeniu ich do gniazdka poprzez listwę z wyłącznikiem lub korzystaniu z przycisku całkowitego wyłączenia.

W zależności od rodzaju sprzętu oraz od jego wieku moc w trybie czuwania może wahać się od 0,5 do nawet 30 W. Pamiętajmy przy tym, że energię w funkcji *stand-by* pobiera nie tylko telewizor, router, drukarka czy wieża do słuchania muzyki, ale również czajnik elektryczny, piekarnik i zmywarka z włączonym wyświetlaczem oraz podłączona do prądu (mimo że nieużywana w danym momencie) pralka. W polskich gospodarstwach domowych średnio 4 urządzenia znajdują się stale w trybie czuwania, a ich łączna moc w funkcji *stand-by* wynosi ok. 20 W²⁰. Załóżmy, że urządzenia te używane są średnio przez 4 godziny dziennie. Pozostałe 20 godzin w ciągu doby, czyli 7300 godzin rocznie, sprzęty te znajdują się w stanie czuwania. Na „nienierobienie” zużywamy zatem 146 kWh energii elektrycznej w cenie 56 grosze za kWh. Tracimy w ten sposób ok. 82 zł rocznie z budżetu domowego. Koszty te odpowiednio wzrastają przy większej liczbie urządzeń pozostawionych w trybie czuwania oraz w przypadku starego, nieefektywnego energetycznie sprzętu. To mogłyby być pierwsze, najprostsze oszczędności osiągnięte bez dodatkowego nakładu finansowego.

Innym dosyć szybkim i efektywnym, ale wiążącym się już z pewnymi inwestycjami, sposobem wpływającym na koszty energii w domu jest wymiana źródeł światła.

Przykładowo wymiana tradycyjnej żarówki o mocy 60 W na równoważny jej, jeśli chodzi o wielkość strumienia światła, LED o mocy 10 W, to oszczędność rzędu 41 zł rocznie.

Jak to można policzyć?

Założmy, że źródło światła pozostaje włączone przez średnio 4 godziny dziennie, co po pomnożeniu przez 365 dni daje 1460 godzin rocznie. LED zużywa o 50 W mniej, czyli w przedstawionym przypadku to oszczędność rzędu 73 kWh rocznie. Przy średniej cenie 1 kWh w Polsce wynoszącej 56 groszy zyskujemy ok. 41 zł rocznie. Obecnie dobry LED można kupić już w cenie ok. 20 zł, co oznacza, że koszt wymiany jednego opisanego powyżej źródła światła zwróci się po pół roku – pozostałe miesiące to będzie nasza oszczędność. Wyobraźmy sobie, jak duże oszczędności można uzyskać przy wymianie całego oświetlenia w domu na LED-owe. Na przykład przeprowadzenie tej operacji dla żyrandola z trzema punktami świetlnymi daje oszczędność w wysokości 123 zł rocznie. W zależności od naszych nawyków, np. długości pozostawiania włączonego oświetlenia, wynik ten może być jeszcze korzystniejszy.

Oczywiście zrozumiałe jest, że w gospodarstwach domowych znajdujących się w wyjątkowo trudnej sytuacji finansowej tego typu inwestycja może być trudna. Być może w takich przypadkach wsparcie ośrodków pomocy społecznej w zakupie nowych LED-owych źródeł światła okazałoby się efektywniejsze niż udzielanie jednorazowych zasiłków. Tego typu działanie długofalowo wpływa na poprawę sytuacji finansowej gospodarstwa domowego, gdyż realnie zmniejsza koszty energii elektrycznej.

Podobne obliczenia można wykonać dla innych sprzętów AGD w domu. Są one jednak z reguły znacznie droższe, dlatego okres zwrotu nakładów poniesionych na inwestycję będzie odpowiednio dłuższy. Na pewno najkorzystniejsza będzie wymiana lodówki na energooszczędna, ponieważ urządzenie to pracuje bez przerwy – zużywa prąd 24 godziny na dobę, co stanowi niespełna 30% całkowitego zużycia energii elektrycznej w domu.

²⁰ Poradnik. Jak oszczędzać energię w domu?, WWF Polska, 2006, http://awsassets.wwfpl.panda.org/downloads/dobry_klimat_poradnik.pdf [dostęp 30.01.2017].

O czym jeszcze warto pamiętać, aby efektywnie wykorzystywać energię w domu? Oto przykłady prostych nawyków umożliwiających oszczędności w zużyciu prądu:

Lodówka powinna być umieszczona z dala od źródeł ciepła, wokół jej obudowy powinien być zapewniony swobodny obieg powietrza; powinna być systematycznie czyszczona i rozmrażana, należy też dbać o czystość uszczelki przy drzwiczkach lodówki.

Drzwiczki lodówki powinny pozostawać otwarte jak najkrócej.

Nie należy do lodówki wkładać ciepłych i gorących potraw, natomiast warto w niej rozmrażać produkty z zamrażarki, np. mięso. Ale uwaga: nie rozmrażamy w lodówce zamrożonych wcześniej warzyw – od razu po wyjęciu z zamrażarki poddajemy je obróbce termicznej, czyli np. gotujemy.

Jeśli istnieje możliwość regulacji temperatury, warto z niej skorzystać. W chłodziarce optymalna będzie temperatura 6–8°C, a w zamrażarce –18°C.

Wolnostojąca zamrażarka zużywa dodatkowo znaczną ilość prądu – na potrzeby domowe wystarczy zamrażarka zintegrowana z lodówką.

Pralkę i zmywarkę najlepiej uruchamiać dopiero po pełnym załadowaniu. W miarę możliwości warto korzystać z programów ekonomicznych i ekologicznych.

Jeśli jest możliwość korzystania z tańszej nocnej taryfy, warto włączać pralkę i zmywarkę w trakcie jej obowiązywania.

Przy gotowaniu wody należy pamiętać, aby czajnik lub garnek napętniać potrzebną w danym momencie ilością wody.

Potiłki należy gotować w małej (odpowiednio proporcjonalnej) ilości wody, używając przykrywek i dopasowując wielkość palnika do wielkości garnka.

Należy systematycznie wymieniać worki w odkurzacach.

O oszczędnościach należy pamiętać również w przypadku energii cieplnej:

Warto dostosować temperaturę w mieszkaniu do realnych potrzeb i nie przegrzewać pomieszczeń – obniżenie temperatury o 2°C przyczynia się do zmniejszenia kosztów ogrzewania o ok. 10%²¹.

Konieczne należy pamiętać o zamykaniu dopływu ciepła (wyłączeniu kaloryfera) na czas wietrzenia, a samo wietrzenie powinno prowadzić do efektywnej wymiany powietrza, bez nadmiernego wychładzania pomieszczeń.

Wykaz ważniejszych opracowań przygotowanych przez Instytut na rzecz Ekorozwoju od 2012 r.

- ▶ **Polska 2050 - na węglowych rozstajach.** Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 1 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2012.
- ▶ **Między Północą a Południem.** Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 2 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2012.
- ▶ **Rola (eko) innowacji w niskoemisyjnej transformacji.** Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 3 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2012.
- ▶ **Klimat dla innowacji, innowacje dla klimatu.** Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 4 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2013.
- ▶ **Ubóstwo energetyczne a efektywność energetyczna - analiza problemu i rekomendacje.** Warszawa 2013.
- ▶ **2050.pl. Podróż do niskoemisyjnej przyszłości.** Wspólnie z Instytutem Badań Strukturalnych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Raport końcowy w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2013.
- ▶ **Zmierch węgla kamiennego.** Warszawa 2013.
- ▶ **Biogazownia - przemyślany wybór. Co powinny wiedzieć władze samorządowe?** Warszawa 2013.
- ▶ **Biogazownia - przemyślany wybór. Co powinien wiedzieć każdy obywatel?** Warszawa 2013.
- ▶ **Włącz się. Narada obywatelska w praktyce.** Warszawa 2013.
- ▶ **W polskim interesie. Jak wykorzystać politykę energetyczno-klimatyczną jako wsparcie rozwoju Polski do roku 2030?** Wspólnie z Warszawskim Instytutem Studiów Ekonomicznych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 5 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2014.
- ▶ **W kierunku niskoemisyjnej transformacji rynku pracy.** Wspólnie z Warszawskim Instytutem Studiów Ekonomicznych i Europejską Fundacją Klimatyczną. Zeszyt nr 6 w ramach projektu „Niskoemisyjna Polska 2050”. Warszawa 2014.
- ▶ **Powiatowy poradnik klimatyczny.** Warszawa 2014.
- ▶ **Przez ekologię do wolności. Ruch ekologiczny a 25 lat przemian.** Wspólnie z Ministerstwem Środowiska. Warszawa 2014.
- ▶ **Ubóstwo energetyczne. Wyniki badania ankietowego oraz propozycje dotyczące pomocy osobom ubogim.** Wspólnie z Fundacją na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii. Katowice - Warszawa 2014.
- ▶ **Metodyka oceny poziomu emisji gazów cieplarnianych w wybranych powiatach dla lat 2005, 2010 i 2013 z podziałem na sektory.** Warszawa 2015.
- ▶ **Pilotażowy program niskowęglowego rozwoju powiatu starogardzkiego.** Warszawa 2015.
- ▶ **Zeszyt Gminny czyli syntetyczny przewodnik po Pilotażowym programie niskowęglowego rozwoju powiatu starogardzkiego.** Warszawa 2015.
- ▶ **Zielone Kociewie 2030 czyli skrót Pilotażowego programu niskowęglowego rozwoju powiatu starogardzkiego.** Warszawa 2015.
- ▶ **Włącz się Kociewie. Narada obywatelska krok po kroku.** Warszawa 2015.
- ▶ **Jak sobie radzić z ubóstwem energetycznym? - identyfikacja problemów i rekomendacje do podjęcia działań.** Warszawa 2015.
- ▶ **Ubóstwo energetyczne w Polsce - definicja i charakterystyka społeczna grupy.** Warszawa 2015.
- ▶ **Czas wyzwań – czas odpowiedzi, czyli droga ku gospodarce o obiegu zamkniętym.** Raport z okazji 350-lecia firmy Saint-Gobain. Warszawa 2015.
- ▶ **Polska niskoemisyjna. Od idei do działania.** Warszawa 2015.
- ▶ **Rola społeczności lokalnej w rozwoju gospodarki niskoemisyjnej,** Warszawa 2016
- ▶ **Przewodnik po korzyściach z polityki klimatycznej,** Warszawa 2016

O autorce:

Aleksandra Stępniak – absolwentka Międzywydziałowych Studiów Ochrony Środowiska Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 2008–2016 zaangażowana w projekty Instytutu na rzecz Ekorozwoju dotyczące problematyki zmian klimatu, ich skutków i adaptacji do nich, energetyki, efektywności energetycznej i ubóstwa energetycznego oraz partycypacji społecznej. Koordynowała projekt dotyczący adaptacji do zmian klimatu w gminach, uczestniczyła w prowadzeniu energetycznych porad obywatelskich. Prowadziła projekt dotyczący efektywności energetycznej i ubóstwa energetycznego. Pracowała także w zespole portalu ChronmyKlimat.pl. Współautorka m.in. publikacji *Społeczeństwo obywatelskie wobec konsekwencji zmian klimatu oraz Ubóstwo energetyczne a efektywność energetyczna. Analiza problemu i rekomendacje* i innych podejmujących problem ubóstwa energetycznego. Autorka artykułów, opracowań i analiz na temat zmian klimatu, OZE, efektywności energetycznej, ubóstwa energetycznego oraz polityki klimatycznej i energetycznej.

Publikacje podejmujące problematykę ubóstwa energetycznego przygotowane i wydane przez Instytut na rzecz Ekorozwoju:

- ▶ A. Stępnia, A. Tomaszewska, *Ubóstwo energetyczne a efektywność energetyczna. Analiza problemu i rekomendacje*, Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2013.
- ▶ A. Stępnia, A. Tomaszewska, *Ubóstwo energetyczne a efektywność energetyczna. Analiza problemu i rekomendacje*, wydanie zaktualizowane i uzupełnione, Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2014.
- ▶ A. Węglarz, G. Kubalski, D. Owczarek, *Propozycje mechanizmów wsparcia procesu przeciwdziałania zjawisku ubóstwa energetycznego w Polsce*, Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2014.
- ▶ M. Pyka, S. Liszka, J. Czajkowski, M. Kukła, *Ubóstwo energetyczne. Wyniki badania ankietowego oraz propozycje dotyczące pomocy osobom ubogim energetycznie*, Fundacja na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii i Instytut na rzecz Ekorozwoju, Katowice–Warszawa 2014.
- ▶ D. Owczarek, A. Miazga, *Ubóstwo energetyczne w Polsce – definicja i charakterystyka społeczna grupy*, Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju, Warszawa 2015.
- ▶ A. Dąbrowska, A. Stępnia, *Jak sobie radzić z ubóstwem energetycznym? Identyfikacja problemów i rekomendacje do podjęcia działań*, Warszawa 2015.

Zapraszamy również na podstronę portalu ChronmyKlimat.pl poświęconą problematyce ubóstwa energetycznego, gdzie można znaleźć więcej informacji na temat zjawiska, publikacje i raporty na ten temat, ciekawe artykuły: <http://chronmyklimat.pl/projekty/ubostwo-energetyczne>.